

Over vlaggen, vaandels en vendels

door Joost Schers

Zoals iedere schutter wel weet, is dat het vaandel van de vereniging één van de belangrijkste bezittingen is die een schutterij heeft. Waarom heeft iedere schutterij/gilde nou een vaandel of vendels in zijn bezit en waarom hechten we als schutters zijnde er zoveel waarde aan en waarom gebruiken we ze nog? De antwoorden op deze vragen liggen in het verleden en verklaren de invloed van vlaggen (vaandels en vendels) op het schutterswezen.

Een beknopte geschiedenis

Het gebruik van vlaggen vindt men op de eerste plaats terug in de militaire sfeer, namelijk al in de legers van keizer Augustus (omstreeks het jaar 0). Deze hadden een draagwijze van een standaard, vaak met een adelaar erop. Achter deze standaard schaarden de Romeinse legioenen zich. In de Vroege Middeleeuwen (ca. 500 - ca. 1000 n. Chr.) zijn historische bronnen vaak zeer schaars en onduidelijk, zo ook over het gebruik van vlaggen. Wat wel duidelijk is, is dat het gebruik van vlaggen tijdens de Middeleeuwen veel invloed heeft gewonnen. Vanaf het jaar 1000 gingen veel ridders ten strijde in een compleet harnas. Hierdoor waren ze onherkenbaar geworden voor omstanders. Tijdens de Kruistochten werd dit vooral duidelijk toen veel geharnaste ridders bijeen kwamen. Om zich te kunnen onderscheiden creëerden de ridders allerlei tekens (bijv. familiewapens), die ze op hun schilden en harnassen plaatsten. Tegelijkertijd met deze trend volgde het gebruik van de vaandels: dankzij de kleuren en afbeeldingen op de vlag kon de ridder in kwestie met zijn gevolg geïdentificeerd worden. Deze vlaggen wapperden overigens aan de lans van de ridder te paard en er werd

dus niet mee gezwaaid. Het hertogdom Bourgondië (Vlaanderen en Brabant maakten daar ook deel van uit) was het eerste land waarvan de legers een staand karakter kregen en door die verhoogde organisatiegraad veranderde het gebruik van het vaandel. In plaats van een individuele ridder met zijn gevolg aan te duiden, werd het vaandel gebruikt om een hele (leger-) eenheid te symboliseren. Dit zien we later ook terug bij de legers van de Habsburgse vorsten, die de Bourgondische bezittingen erfden. Het vaandelbezit verspreidde zich sedertdien door heel Europa, waarbij de gilden en schutterijen, maar ook de steden, gewesten, en zelfs de universiteiten een eigen vaan-

△ Het vaandel wordt met eerbied overgedragen en symboliseert de eenheid van het regiment.

del kregen om eenzelfde eenheid te symboliseren. Waarbij de kanttekening geplaatst moet worden dat er steeds slechts sprake was van één vaandel en dus ook steeds één vendelier. Deze functie verspreidde zich samen met het vaandelbezit.

Het historische gebruik

De term vendelier past beter bij de vroegere gebruiker van het vaandel dan de term vaandeldrager, vanwege het simpele feit dat er vanaf de Bourgondische tijd (14e / 15e eeuw) met het vaandel gezwaaid werd. De vendelier in militaire dienst moest met zijn vlag zorgen voor de communicatie tussen legerleiding en leger-eenheid, in tweede instantie was de vendelier verantwoordelijk voor de bescherming van zijn vlag. In de 16e eeuw was hij dan ook bewapend met een degen en zat er een scherpe punt aan het uiteinde van zijn vlaggenstok, waardoor die als speer kon dienen. Een vendelier moest dus zowel degen als vlag tegelijk kunnen gebruiken en daardoor was de functie van vendelier een uiterst zware aangelegenheid. De mensen die zich erin konden bekwaamen, waren vooral afkomstig uit de sociale bovenklasse van edellieden, maar ook rijke burgers en zelfs universiteitsstudenten leerden het vendelen. Al stond hun gebruik van het vaandel los van enige militaire functie en leerden zij het vooral om symbolische handelingen met het vaandel uit te voeren op bepaalde feestdagen of andere speciale gelegenheden. Vanaf de 18e eeuw verminderde het gebruik van het vaandel (lees: vendelen) bij

△ Middeleeuwse ridder die zich onderscheidt door middel van zijn aangebrachte kleuren en tekens.

de legers, de steden en de universiteiten en kwam het slechts nog sporadisch voor en uiteindelijk verdween het helemaal. De schuttersgilden zijn de enige organisatievorm die omwille van traditie het bezit en gebruik van het vaandel tot op heden in ere hebben gehouden.

Conclusie

De bovenste drie vragen in mijn inleiding zijn te beantwoorden met slechts één verklaring. De reden dat schutterijen vaandels bezitten, dat ze er zoveel waarde aan hechten en dat men ze nog gebruikt is omdat ze eenheid symboliseren. Het zit in de mentaliteit van iedere schutter en zijn vereniging om eenheid en broederschap in ere te houden. Er zit daarom ook een verschil tussen een 'normale' vlag en een (verenigings-) vaandel. Een normale vlag is slechts een aanduiding van een bepaalde eenheid. Een vaandel daarentegen is de materialistische gewaarwording van een eenheid en daarom wordt het vaandel bij de schutterij met veel meer eerbied behandeld dan bijvoorbeeld de gemiddelde Nederlandse vlag die mensen bij Koninginnedag uithangen.